

Fantastiki edebiýatyň iň kämil iki nusgasynyň deňeşdirmesi: «Ýüzükleriň hökümdary» we «Tagt oýunlary»

Category: Kitapcy,Mistika we fantastika,Nukdaýnazar,Romanlar написано kitapcy | 22 января, 2025

Fantastiki edebiýatyň iň kämil iki nusgasynyň deňeşdirmesi: "Ýüzükleriň hökümdary" we "Tagt oýunlary" Fantastiki edebiýatyň iň kämil iki nusgasynyň deňeşdirmesi:

► "ÝÜZÜKLERİŇ HÖKÜMDARY" we "TAGT OÝUNLARY"

J.R.R.Tolkieniň "Ýüzükleriň hökümdary" ("The Lord of the Rings") we Jorj R.R.Martiniň "Buz bilen oduň aýdymy" ("The Song of Ice and Fire" – ekranlaşdyrylandan soňky ady "Tagt oýunlary / "Игра престолов" / "Game of Thrones") romanlar tapgyryny deňeşdirip görenimizde, nämeleri aýdyp bolar?

Bütin dünýäde söylüp okalýan bu iki eser köptaraplaýyn bahany talap edýär.

■ "Ýüzükleriň hökümdarynyň" muşdaklarynyň garaýsy "Ýüzükleriň hökümdaryndaky" pelsepewi çuňluk, megerem, "Tagt oýunlarynda" ýok bolsa gerek. Ýüzügiň ýok edilmegi ruhy röwüşli hekaýatdyr. Dini nukdaýnazardan seredilende – nebsiň öldürilmegi, pelsepewi tarapdan seredilende – güýç eradasynyň ýok edilmegi, Uzak Gündogar medeniýetiniň gözü bilen seredilende – nirvana (ody söndürmek) gowuşmakdyr.

"Tagt oýunlarynda" bolsa hemmeler güýjüň yzynda kökenek we muny teswirleýän goşmaça düşündiriş berlenok (teleserialyň söylüp tomaşa edilmegine dogry düşünmek gerek: häzirki adamlar "Tagt oýunlarynyň" bähbit ugrundaky çaknyşyklaryny, dowamly üýtgäp durýan temasyny, intrigalaryny "akył-paýhas" hasap edýär, adamlar heziller edip tomaşa edýär bular ýaly gapma-garşylyklara).

Başga bir tarapdan Tolkien eserinde adamzada şeýle ýüzlenýär:

– Eý, adamzat! Biri-biriňiz bilen ýakalaşyp ýörmegiňizi bes ediň. Medeni tapawutlylyklarynyzy, fiziki tapawutlylyklarynyzy ýatdan çykaryň. Siziň ýeke-täk duşmanyňyz industriýa we kapitalizmdir. Çünkü bu duşman tebigaty, edermenligi, batyrlygy, dini duýgulary, sungaty, mahlası gözümüziziň görýän hemme gymmatlygyny pücege çykarýar, hemme zada baha kesýär. Hut şunuň üçin girdenekleriň, elfleriň, adamlaryň, hobbitleriň ýaranlygy guruldy. Elden gidip barýan dünýämiziň agysyny aglalyň!

Eseriň soñunyň gowy tamamlanmagy bolsa, bütin bu zatlara garamazdan, gelejege bolan umydymyzy ýitirmezlige ýşarat edýär. Awtor ýüzük halas etme işini-de ähmiýetsiz ýarym-ýarpy obrazlara etdirýär. Diňe şunuň özi hem güýjüň (ýa-da nebsiň) öldürilmegi üçin birgiden ýşaraty özünde saklaýar.

Jorj Raýmond Martin bolsa, diňe entleriň (tebigatyň) isengardy (industriýany) ýykmagy üçin dört kitap ýazmaly.

Tolkien haýyr bilen seriň gapma-garşylygynda güýje kowalaşylan ýagdaýynda, fiziki taýdan däl-de hüý-häsiýet tarapdan mankurtlaşmagyň gutulgysyzlygyny açyp görkezýär. Saruman atly perişdäniň (maia) darkside öwrülişi hem hut şoňa ýşarat edýär. Eýse garyndaş-doganlarynyň ganyna galan elfler ak jüýjemi? Ýa-da ýüzügiň jadysyna özlerini aldyran dokuzlar (adamlaryň patyşalary) položitel obrazlarmy näme? Ýa bolmasa elfleriň aýagyna palta uran girdeneklerden mysal alyp görün. Gynansakda "Tagt oýunlarynda" şular ýaly çuňňur many-mazmun berýän metaforalaryň birem ýok.

"Tagt oýunlary" hususanam häzirki döwrüň adamlarynyň halaýan

bähbitparazlygyny, diňe öz peýdaňa çapmaklygy adatylaşdyrýar. Bu bolsa döwre görä ýaşamak diýen düşünjä duwlanan adamkärçiliksiz we mähir-myłakatsyz ideýadyr.

Egoizmiň, diňe özüňi bilmegiň mukaddesleşdirilen häzirki ýürekbulanjy asyrynda şahsy bähbidi üçin baş goşmajak ýaramazlygynyň we ýaranlygynyň bolmadyk döwrümizde gündegünaşa diýen ýaly öz görüp ýören ýüzlerimizde emosional güýç döretjek bu teleserial barypýatan fantastiki porno eserdir. Şonuň üçin bu eseriň ideýasyныň bir apbasylyk gymmatynyň ýoklugyny hakykatyň hatyrasyna belläp geçmek gerek.

"Tagt oýunlarynda" "Ýüzükleriň hökümdaryndaky" ýaly epiki ruhdan, arzuwçyllykdan we pelsepewi güýçden nam-nyşan ýok.

■ "Tagt oýunlarynyň" muşdaklarynyň garaýsy "Ýüzükleriň hökümdary" J.R.R.Tolkieniň hem öz aýdyşy ýaly eposdyr (biziň pikirimizçe, eseriň ahlak-didaktiki tarapy-da bar).

Eser tipiki sýužetleriň baglaşygy esasynda dowam edýär:

- Adamlary howp astyna salýan ýagdaýyň ýuze çykmagy (Sauron);
 - Ýuze çykan howpuň gözbaşy hiç kimiň gitmäge milt edip bilmeyän bir künjekdigi (Mordor);
 - Personaýyň ýola çykmagy (Frodo);
- (Bellik: eoslarda köplənç personazlar daýaw, haýbatly bolsa, eserde ýagdaý düýbünden tersine);
- Ýolagça ýolda oňa kömek etjek we ýoldaş boljak biriniň sataşmagy (Sam, Aragorn, Merrin, Pippin);
- Öz aralarynda oňuşmaýan "ýagsylaryň ýamanlary ýok etmek üçin güýç birikdirmegi" (Rohan-Gondor, Legolas-Gimli),
- Personaža kömek eden we adatdan daşary güýçleri bolan kişiler (Gandalf, Elrond, Arwen, Galadriel)

- Dostluk we raýdaşlyk düşünjesi ("ýüzük doganlygy"); Erbetleriň güýçli bolmagy, emma ýagşylaryň ynançly bolmagy we sabyr-takatlylygy (Migfer we Gondor gabawy);
- Hemme zat gutardy diýlen pursatda garaşylmadyk üýtgesmeleriň bolmagy netijesinde ýagşylaryň üstün çykmagy (ýene-de Migfer we Gondor gabawy hem-de Samyň yza dolanyp Frodony orklaryň elinden halas etmegi);
- Howpuň abanýan çeşmesiniň ýok edilmegi we ahyrynda eseriň şatlykly soñlanyşy.

"Tagt oýunlary" bolsa epos ýaly däldir. Hawa, eser fantastiki eser.

- Yöne eseriň epiki röwüse girmek we ahyrsoñunda ýagşylaryň üstün çykmagyna şert döretmek ýaly aladasы ýok, ahlak-didaktiki tarapdan terbiýeçilik ähmiýeti-de ýok.
- Eserde anyk "ýagşy" ýa-da "ýaman" diýen ýaly synpy bölünsikde ýok. Megerem, teleserialyň iň şowly çykan tarapy hem şu bolsa gerek;
- Eser diňe "adamy" suratlandyrýar (mysal üçin teleserialyň başky iki sezonynda ýigrenç bilen garalan Jeýme soñky üç sezonda hoşniýetli seredilýär);
- Wakalaryň gidişini öňünden çaklamak mümkün däl. Bu bolsa ony real durmuşa has golaý edip görkezýär.

Galyberse-de, "Ýüzükleriň hökümdarynyň" hakyky durmuşa golaý bolmak ýaly maksady ýok, ýaňam belläp geçişimiz ýaly Tolkien ony ýonebir "epos" hasap edipdi. "Ýüzükleriň hökümdaryna" mifologiki eser diýilse dogry bolar. Şu hususda iki eser biribirinden gornetin tapawutlanýar.

■ Netije

"Ýüzükleriň hökümdary" kino sungatynda öwrülişik döretti. Çeper filmiň ekran effektlerinden başlap, onda oýnaýan aktýorlar diýjekmi, ýa-da filme döredilen sazlar diýjekmi... bularyň her biri sungatyň naýbaşy nusgasyna öwrüldi.

"Tagt oýunlary" bolsa teleserial pudagynda effekleri bilenem, sazy bilenem, baş rollarda oýnaýan artistleri bilenem diýseň

gowy netijeleri gazandy.

Teleserialyň temasyныň ilkibaşda esas bolup hyzmat eden kitaplaryň mazmunyndan daşlaşan wagtyndan başlap, tomaşaçy gatlagynyň pese düşmegi onuň gazanan bu şowlulyklaryny üýtgedip bilmez.

Kitaplary deňeşdirende bolsa, "Ýüzükleriň hökümdary"

Bu iki kinofilminden kitaplaryny deňeşdirenimizde bolsa: "Ýüzükleriň hökümdary" öz janrynyň ilkinji görkeziji nusgasdyr. Çepercilik taýdan alanda, has arzuwçyl, has ertekiçil kyssasy bolan, suratlandyrýan dünýäsi hamala hakyky ýaly jikme-jik beýan edilýän naýbaşy eserdir.

Wakalar Ortaýer ("Middle-earth") atly dünýäde bolup geçýär. Kitabyň awtory Tolkien Oksford uniwersitetiniň düzümindäki Merton kolležiniň iňlis dili professorydyr.

"Ýüzükleriň hökümdary" fantastiki edebiýatyň muşdagы bolan her kesiň azda-kände hökmény tanyş bolan we bütin dünýäde ylahy kitaplardan soň iň köp okalýan kitabyna öwrüldi.

"Buz we oduň aýdymy" bolsa syýasy we intriga taraplary has agyr gelýän, fantastiki dünýäde bolup geçýändigine garamazdan, wakalaryň özeninde fantastiki ýokundylar bolmadyk, ulanylýan fantastiki elementleriň mukdary birnäçe fantastiki romanlara garanda has az siňdirilen, diýseň kämil kitaplar tapgyrydyr.

Heniz ýazylyp gutarylmandygyna garamazdan, edebiýat dünýäsindäki tutýan ornuny gutarnykly kesgitlemek mümkün dälem bolsa, deňesinden göz ýumup geçip bolmajak epopeýadygyny gypynçsyz aýtsa bolar.

Ýazyjy Jorj Raýmond Martin käri boýunça žurnalıst bolsa-da, entek çaga wagty çeper döredijilige baş goşan adam. Onuň adynyň ortasyndaky "Ričard" adyny "J.R.R.Tolkiene" meñzetjek bolup alandygy aýdylýar.

Şeýle-de, iki göwrümlı eseriň arasyndaky iň uly tapawudyň hersiniň özüne mahsus çemeleşmesiniň bardygyny aýtsa bolar.

Aslynda "Ýüzükleriň hökümdarynyň" aýlawly sýužetler arkaly ýagşylaryň ýeňyän we hobbit ýaly girdenekje we ejizje bolmagyňza garamazdan, erk-ygtyýaryňzy güýçlendirmek bilen ähli kynçylyklary aşyp biljekdigiňize ünsi çekýän erteki röwüşli kyssasy bar.

"Buz we oduň aýdymynda" entek soňunyň nähili gutarjagyny bilmesek-de, neşir edilen tomlaryna seredip baha bermeli bolsa, onda oýlanşykly hereket edýäniň, intrigalary ussatlyk bilen ýöredip bilyänleriň ýeňiš gazanýan dünýäsi, ýagny, has realistik hekaýat beýan edilýär.

Jorj R.R.Martin çagalygyndan bări "Ýüzükleriň hökümdarynyň" müşdagы bolup, epopeýany öwran-öwran okap çykandygyny aýdýar. Şeýle-de, ýazyjy "Buz we oduň aýdymyny" häzirkizaman fantastiki edebiýatynda döredilýän eserlere jogap hökmünde, "bu iş eýdilenok, ynha, şeýdilýär!" diýmek üçin ýazandygyny aýdýar.

Iki eseriň hem bir meßelete meňzeş gelýän tarapy bar: olam teleserial we kinofilm nusgalary aňrybaş ussatlyk bilen ekranlaşdyrylandygyna garamazdan, kitap görnüşiniň bulardan has önde durýanlygydyr. Iki eserem diňe kinofilmlerine tomaşa edip deňesinden geçip gitmeli eserler däl, olar hökmany suratda okamaga we deň-duşuňza, çagalaryňza oka diýip maslahat berilmäge degişli kämil eserlerdir.

■ Bellik: Ady agzalan eserleriň kitaplaryny Aşgabat şäheriniň "Gülüstan" (ors bazar) bazarynyň 18-nji kitap dükanyndan tapyp bilersiňiz. Mistika we fantastika